

HALLENSIA

JAARGANG 46 · NR 1-2

JANUARI-JUNI 2024

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN HALLE, BUIZINGEN EN LEMBEEK

HALS PERKAMENT IN ACTIE: DE KERKRAAD VAN HALLE EN DE KGOKH DRAGEN BELANGRIJK ARCHIEF OVER AAN HET RIJKSARCHIEF VAN LEUVEN

Jurgen Vandebotermet

Afb. 1. De Kerkraad van Halle en de KGOKH droegen belangrijke en waardevolle archiefstukken over aan het Rijksarchief van Leuven. Staand en van links naar rechts: Jurgen Vandebotermet (voorzitter KGOKH), Myriam Vandoren (Kerkraad), Marc Carnier (diensthoofd RA Leuven), Anne Renaux-Veys (voorzitster Kerkraad), Hilaire Decrem (Kerkraad); zittend: Dirk Vandenplas (ondervoorzitter en penningmeester KGOKH) - foto Marc Sluys.

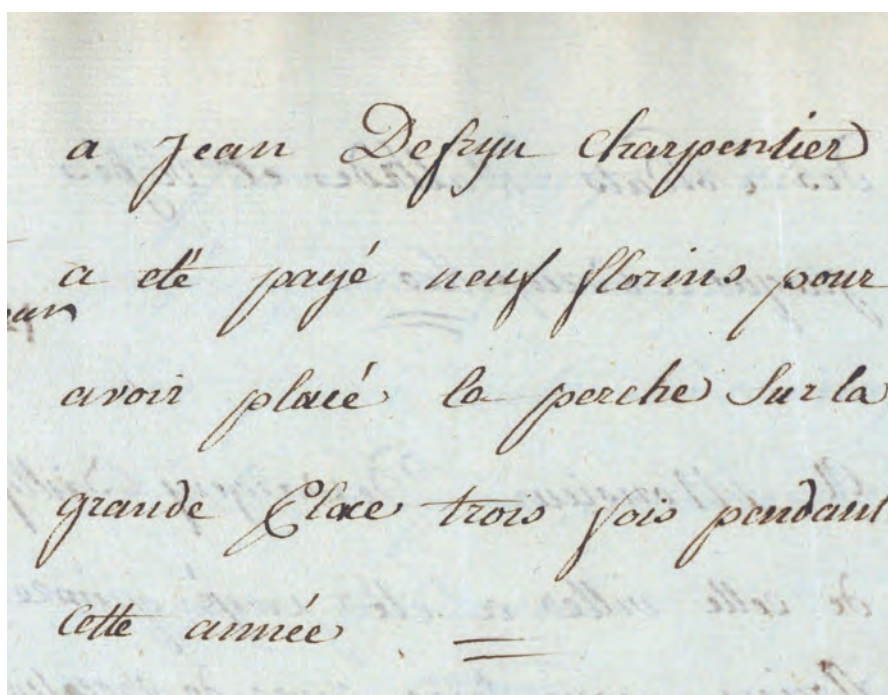
In de Sint-Martinusbasiliek, boven het hoogaltaar, prijkt het vroeg-dertiende-eeuwse genadebeeld van Onze-Lieve-Vrouw dat wellicht al vóór 1250 aan de stad Halle geschonken werd door Sofia van Thüringen, hertogin van Brabant. Deze 'Zwarte Madonna' werd op 4 oktober 1874 plechtig gekroond in opdracht van paus Pius IX. Die eervolle onderscheiding wordt dit jaar herdacht en gevierd d.m.v. allerlei activiteiten. Het hoogtepunt van deze kroningsfeesten vond plaats op Pinksterzondag: op 19 mei, onder een stralende lentezon, ging na een onderbreking van zes jaar opnieuw de Mariaprocesie uit, een historische stoet met 500 figuranten die de geschiedenis van de Halse Mariadevotie evoceerde en duizenden kijklustigen naar de binnenstad lokte. Het is duidelijk dat de grote en kleine tradities rond Onze-Lieve-Vrouw van Halle nog levend erfgoed zijn, ook al zijn ze vaak al eeuwen oud.

De belangrijkste bron die ons kan inlichten over de geschiedenis van de Halse Mariadevotie, die al sinds de 13de eeuw een grote bloei kende, is vanzelfsprekend het oude parochiearchief. Dat beslaat de periode tussen 1335 en 1929, al dateert het merendeel van de nog bewaarde documenten uit de 16de tot de 19de eeuw. Het archief bevat stukken van zowel de kerkfabrieken en de pastoors als van verscheidene kapelanieën en broederschappen. Het archief is o.m. belangrijk omdat het rijk is aan stukken die uit de bedevaarten en de Mariaverering in Halle voortgevloeid zijn. Zo is er een groot aantal aflatbrieven van voorname geestelijken voor de pelgrims van Halle bewaard, waarvan de oudste uit 1335 dateert. Ook de vele akten waarin wereldlijke en geestelijke leiders toestemming gaven om inzamelingen te houden zijn opmerkelijk. Tot slot bevat het archief ook stukken van de vele kapelanieën en broederschappen die verbonden waren aan de Sint-Martinusparochie van Halle.

Uiteraard spreken we hier over het niet-actuele archief van de kerkfabriek van Sint-Martinus Halle, dat zich in het Rijksarchief van Leuven bevindt. Een eerste deel werd al in het begin van de 20ste eeuw overgedragen en in 1914 geïnventariseerd en beschreven door Alfred d'Hoop. Een tweede deel werd in 1969 overgemaakt en geïnventariseerd en beschreven door Ernest Persoons. Op maandag 15 april 11. tenslotte werd het derde en laatste deel van het oude parochiearchief door de Halse Kerkraad, vertegenwoordigd door de voorzitter, Anne Renaux-Veys, overgedragen aan het Rijksarchief te Leuven, vertegenwoordigd door het diensthoofd, Marc Carnier (afb 1). Een ploeg van het Rijksarchief kwam tientallen dozen met archiefstukken, die in de dekenij bewaard werden, ter plekke inpakken en in een vrachtwagen inladen. Aan deze bijzondere gebeurtenis werd ruim aandacht besteed door de media: de kranten, de lokale radio's en zelfs RINGtv tekenden present. U kan de artikels, interviews en reportages – met dank aan de journalisten – lezen, beluisteren en bekijken op onze website (www.hallensia.be/blog) onder het tabblad 'Hals perkament' in de menubalk bovenaan.

Nu het derde en laatste deel overgedragen werd, zal het Rijksarchief de Halse inventaris prioritair aanvullen en definitief op punt stellen zodat alle stukken correct en volledig beschreven staan en historici, heemkundigen en genealogen er gebruik van kunnen maken voor hun onderzoek (afb 2). De (nu nog onvolledige) inventaris kan trouwens gedownload worden van de website van het Rijksarchief (<https://search.arch.be/nl/>) na online registratie.

Opmerkelijk: deze laatste overdracht verliep niet zoals de twee voorgaande. Ze werd goed voorbereid want er ging een heuse titanenarbeid aan vooraf. Waar het eerste en tweede deel van het parochiearchief tot dusver nog niet gedigitaliseerd zijn, is dat voor de zonet overgedragen stukken wél het geval. Daarvoor zorgde úw vereniging, de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle, die zich al meer dan honderd jaar inzet voor het behoud en de ontsluiting van het Groot-Halse erfgoed. De voorbije twee jaar maakte Dirk Vandenplas, ondervoorzitter en penningmeester van de Kring, niet minder dan 30.000 hoogwaardig-

Afb. 2. In het archief van de kerkfabriek doken ook twee verdwaalde rekeningenboeken van de stadsontvanger op met een overzicht van de ontvangsten en uitgaven over de boekjaren 1785 en 1789, opgesteld door resp. Antoine Joseph Van Rossem en Jean Baptiste de la Bruyere. In 1789 kwamen de Zuidelijke Nederlanden in opstand tegen het Oostenrijkse gezag van keizer Jozef II (tijdens de z.g. Brabantse Omwenteling). Ook voor Halle waren het woelige tijden. Dat blijkt uit de vele uitgaven die de stad aan haar burgers moest betalen voor het logies en transport van soldaten, gewonden en deserteurs. Bovenaan p. 48 recto lezen we dat Jean Defrijn, timmerman, negen florijnen uitbetaald kreeg omdat hij dat jaar drie keer de staande wip (*perche*) had opgesteld op de Grote Markt. De schuttersgilden waren (in oorsprong middeleeuwse) wapengilden die traditioneel de handboog (Sint-Sebastiaangilde), de kruisboog (Sint-Jorisgilde) of de haakbus (Sint-Christoffelgilde) hanteerden. In de achttiende eeuw fungeerden ze nog steeds als gewapende stadsmilities waarvan de leden met musketten de wacht liepen om de stad te beschermen. Ze hadden hun eigen oefenterreinen, maar moesten blijkbaar ook publiekelijk hun paraatheid kunnen demonstreren. Dergelijke rekeningenboeken, die overigens ook vanwege de kerkfabriek bewaard bleven, vormen een fantastische schatkist voor heemkundigen en genealogen.

ge scans van alle belangrijke stukken (hoofdzakelijk uit de 18de eeuw). Die digitale bestanden werden vervolgens aan de Kerkraad bezorgd. Iedereen die deze archiefstukken wenst te raadplegen, hoeft zich dus niet naar het Rijksarchief van Leuven te verplaatsen, maar kan daarvoor de Kerkraad aanspreken. (Ze staan dus niet *online*, zoals in sommige krantenartikels te lezen viel.)

Tot de belangrijkste stukken uit de jonste overdracht behoren twee memorieboeken of *livres des mémoires* van de Halse kerkfabriek, het ene m.b.t. de periode 1685-1721 (136 folio's recto-verso beschreven), het andere m.b.t. de periode 1758-1797 (173 folio's recto-verso beschreven). Ze werden op 1 april 2023, tijdens de academische zitting n.a.v. de viering van ons honderdjarige bestaan, door de KGOKH terugbezorgd aan de Halse Kerkraad (de rechtmatige eigenaar ervan). In die memorieboeken staan alle beslissingen en gebeurtenissen m.b.t. de Sint-Martinuskerk en de Kapel van O.-L.-V. opgetekend. Het is dankzij de KGOKH dat deze uitzonderlijk waardevolle en historisch interessante boeken terug opgedoken zijn. In het kader van ons project *Hals perkament* deden we immers een oproep naar het Halse publiek om oude documenten op papier of perkament binnen te brengen zodat we ze kunnen restaureren, digitaliseren, transcriberen, bestuderen en publiceren.

Zelf droeg de KGOKH op 15 april ook twee bijzondere archiefstukken aan het Rijksarchief over. Het ene is een memorieboekje van het vrouwenkloos-

ter/godshuis/hospitaal van Lembeek uit de tweede helft van de 18de eeuw, waarin de zusters de belangrijkste gebeurtenissen m.b.t. hun religieuze instelling en bij uitbreiding Lembeek optekenden. Het andere is een mooie gezegelde oorkonde uit 1490 van de heerlijkheid Zeelleke (deels gelegen te Lembeek, deels daarbuiten), die hoogstwaarschijnlijk afkomstig is uit het cartularium van het hierboven genoemde vrouwenklooster (en die uitgebreid werd toegelicht in ons tijdschrift *Hallensia*). Deze stukken vormen alleszins een waardevolle aanvulling op de archieven van het Lembeekse hospitaal die zich al in het Rijksarchief bevinden. Ook deze archiefstukken zijn opgedoken als gevolg van onze oproep om ons te helpen oude documenten op te sporen.

Die oproep blijft uiteraard onverminderd van kracht, reden waarom ik hem hier nogmaals expliciteer: heeft u nog oude handschriften in uw bezit m.b.t. Halle, Lembeek of Buizingen, contacteer dan a.u.b. de KGOKH zodat de historische informatie die erin schuilgaat niet verloren raakt. Een onogelijk snippertje perkament, een weerbarstig rolletje papier of... de Halse tegenhanger van de Rechtvaardige Rechters? Aarzel niet! Wij zorgen ervoor dat het in optimale omstandigheden bewaard wordt in den AST of in het Rijksarchief, nadat we het zorgvuldig gerestaureerd en gedigitaliseerd hebben. Dergelijke akten, charters, oorkonden... zijn ongetwijfeld curieuze dingen, maar niemand heeft er wat aan als ze in lades en kasten stof liggen te vergaren. Ze zijn geschreven in een nage-

Afb. 3. Particuliere akte op perkament, type chirograaf, Halle, 6 april 1537. Indien u deze netjes geschreven tekst kan lezen, verzoeken wij u dringend ons team transcribenten te komen versterken.

noeg onbegrijpelijk Nederlands, Frans of misschien zelfs Latijn dat enkel geoefende paleografen kunnen lezen en ervaren historici kunnen interpreteren (afb 3). De KGOKH heeft die kennis en ervaring in huis of kan daarvoor een beroep doen op specialisten. De bezitter ervan heeft er evenwel geen boodschap aan. Maar voor de Kring hebben ze historische waarde omdat ze informatie over het verleden van onze stad bevatten die nergens anders meer terug te vinden is. En voor wie er toch geen afstand van kan doen, om emotionele of andere redenen: we zijn ook al blij als we het document mogen digitaliseren, dus stuur zeker een e-mailtje naar perkament@hallensia.be.

Tenslotte nog een laatste stand van zaken m.b.t. dit project. Dankzij uw financiële steun (we mochten reeds 6.580 EUR aan donaties ontvangen) hebben we al meer dan 150 akten uit de 16de en 17de eeuw professioneel kunnen laten restaureren (dus nog een kleine 350 te gaan). Daarvan werd al de helft zorgvuldig gedigitaliseerd. Intussen werd ook een tiental burgerwetenschappers vertrouwd gemaakt met het eigenaardige schrift van de 16de en 17de eeuw. Zij kregen een initiatie cursus in den AST, die verzorgd werd door René Jammart, lid van onze adviesraad (afb 4). Om de nieuw verworven kennis in praktijkervaring om te zetten werd vervolgens in groepsverband getranscribeerd. Onder begeleiding van Dirk Vandenplas en mezelf werden zo zes teksten tot in de puntjes in klare tekst uitgeschreven. Een dergelijke oefening kan niet op een draffje afgehandeld worden. Ze vergt een scherpe blik (gelukkig kunnen we de scans op ons computerscherm vergroten, want vanzelfsprekend werken we niet met de originelen), engelengeduld en stugge volharding. Raden wat er staat is al evenmin aan de orde. Meestal moet de transcriptie letter per letter gebeuren want wie weet dat 'steenweg' in het Picardisch niet *chaussée* maar *caulchye* is, en 'paard' niet *cheval* maar *kevaul*? (Picardisch was (is?) een aparte Romaanse (streek)taal die in de Franse regio

Hauts-de-France en in het westelijke deel van de Belgische provincie Henegouwen (met steden zoals Ath, Mons en Tournai) gesproken werd (wordt?). In Halle sprak men Diets met een Brabantse tongval, maar voor ambtelijke stukken en communicatie met de grafelijke administratie gebruikten de stadsklerken de taal van Mons.) Momenteel scherpen onze transcribenten hun ontluikende vaardigheden aan met het 'ontcijferen' van hun eerste teksten. Inmiddels hebben we ook versterking gekregen van een bedreven paleograaf die – bij schrijven – al dertig hoogwaardige transcripties ingestuurd heeft en die ik voor de kwaliteit van zijn werk en zijn onverdroten inzet hier speciaal wil bedanken: Marc Gillisjans uit Kapelle-op-den-Bos. Wanneer u dit leest zal de kaap van vijftig transcripties in zicht komen (zo we die intussen al niet gerond hebben). Zodra er honderd akten uitgeschreven zijn, kan de volgende fase ingaan: het trainen en continu verbeteren van een AI-model a.h.v. het programma *Transkribus* om de overige akten automatisch te laten transcriberen. Dat is niet alleen opnieuw een arbeidsintensief en tijdrovend karwei, maar tegelijk een heel technische uitdaging, die ook maandelijksse abonnementskosten met zich meebrengt.

Om alle kosten van het project *Hals perkament* te dekken (van aankoop, over restauratie, tot digitalisering en transcriptie) hebben we ca. 25.000 EUR nodig. Dat bedrag is nog veraf. Uw financiële steun (en die van uw familie, vrienden, kennissen, burens, achterban ...) blijft daarom broodnodig. Ook al zijn er veel ergere en nijpender noden in de wereld, toch durven we *Hals perkament*, zonder enige twijfel, een goed doel noemen, want het borgen van lokaal erfgoed is gemeenschapsvormend: het bestendigt en versterkt lokale verankering en creëert een gedeelde identiteit die niemand uitsluit, want iedere burger, ongeacht zijn achtergrond of afkomst, mag zich Vaantjesboer voelen. Elke donatie beschouwen we als een blijk van vertrouwen, waarvoor we u zeer dankbaar zijn.

Afb. 4. Een bevlogen René Jammart weet de cursisten met zijn lessen paleografie vakkundig te boeien - foto Jurgen Vandebotermert